

ČEŠTÍ PUŠKAŘI

1600—1914



VLADIMÍR DOLÍNEK
JIŘÍ VELHARTICKÝ

VLADIMÍR DOLÍNEK
JIŘÍ VELHARTICKÝ

ČEŠTÍ PUŠKAŘI

1600—1914

Grada Publishing

Vladimír Dolínek, Jiří Velhartický

Čeští puškaři 1600–1914

Vydala Grada Publishing, a. s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 10203. publikaci

Fotografie na obálce Luděk Vojtěchovský
Fotografie v textu Aukční dům Czerny's International Auction House,
Aukční dům Hermann Historica, Aukční dům Morphy Auctions,
Aukční dům Poulins Antique & Auctions, Aukční dům Rock Island Auction,
Jiří Velhartický, Luděk Vojtěchovský
Ilustrace na s. 22–24 Petr Moudrý

Odpovědný redaktor Petr Somogyi
Grafická úprava a sazba Jakub Náprstek
Počet stran 328
První vydání, Praha 2025
Vytiskly Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a. s.

© Grada Publishing, a.s., 2025
Cover Design © Jakub Náprstek, 2025

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou bez souhlasu nositele práv zakázány.

ISBN 978–80–271–8158–2 (ePub)
ISBN 978–80–271–8157–5 (pdf)
ISBN 978–80–271–5476–0 (print)

Obsah

Poděkování	7
------------------	---

Předmluva	9
-----------------	---

Vývoj puškařství v českých zemích

1400–1914	13
------------------------	----

Čeští puškaři 1400–1600	14
-------------------------------	----

Čeští puškaři 1600–1825	17
-------------------------------	----

Čeští puškaři 1825–1914	26
-------------------------------	----

Čeští puškaři po roce 1914	32
----------------------------------	----

Přehled puškařů v českých zemích

1600–1914	35
------------------------	----

Přílohy	239
----------------------	-----

Obrazová příloha	241
------------------------	-----

Kolik se dochovalo zbraní z dílen českých puškařů?	289
--	-----

Seznam výrobců podle míst	295
---------------------------------	-----

Výběrová bibliografie k dějinám českého puškařství	315
--	-----

Poděkování

Autoři děkují všem, kteří se zasloužili o vydání této publikace. Velký dík patří zejména následujícím osobám a firmám: Ing. Petrovi Bernatíkovi za zájem a iniciativu, která vedla k vydání publikace; Horstovi Dolezalovi za předání údajů z vlastního výzkumu k puškařům českého původu ve Vídni; Mgr. Janu Tetřevovi za předání údajů z vlastního výzkumu k řadě puškařů, zejména z oblasti východních Čech; aukčním domům Czerny's International Auction House, Sarzana, Itálie; Hermann Historica, Mnichov, Německo; Morphy Auctions, Denver, USA; Poulins Antique & Auctions, Fairfield, USA; Rock Island Auction, Rock Island, USA za poskytnutí fotografií u nich prodávaných zbraní českých puškařů a za souhlas s jejich publikováním; majitelům soukromých sbírek zbraní a starožitníků z Česka, Nizozemska, Německa, Rakouska, Švédska, Švýcarska a USA za souhlas s publikováním fotografií zbraní českých puškařů z jejich sbírek.

Matriky, z nichž byly převzaty publikované údaje, jsou uloženy v archivech: Archiv hlavního města Prahy, Státní oblastní archiv (SOA) v Praze, SOA v Zámrsku, SOA v Opavě, Moravský zemský archiv v Brně, SOA v Třeboni, SOA v Plzni, SOA v Litoměřicích.

Dále byly převzaty údaje ze Soupisu pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920) uloženého v Archivu hlavního města Prahy a z Konskripce, pobytových přihlášek pražského policejního ředitelství 1850–1914, uložených v Národním archivu v Praze.

Řada údajů byla převzata z dobového tisku a z některých prací uvedených v této publikaci ve výběrové bibliografii.

Předmluva

Pro majitele veřejných i soukromých sbírek historických zbraní je velmi důležité získat informace o zbrojích, kteří je vyrobili. V minulosti již byl vydán celosvětový seznam puškařů, existují seznamy puškařů pracujících v Rakousku, v Anglii, ve Francii i v některých dalších státech. Před dvaceti lety vznikla i kniha zabývající se českými výrobci palných zbraní. Tato publikace o českých puškařích, vydaná v roce 2005, byla založena na znalosti literatury k tomuto tématu, na znalosti zbraní z mnoha veřejných i soukromých sbírek a jen z menší části na archivním výzkumu. Ten byl tehdy časově náročný a vyžadoval i cesty do řady archivů mimo Prahu. Od té doby se situace podstatně změnila. Matriky i některé další archivní materiály jsou dnes na internetu a lze v nich bádát z domova.

Za posledních dvacet let se podařilo nalézt i mnoho dalších, dříve neznámých puškařů, takže v této knize najdeme o více než 500 jmen navíc než v publikaci z roku 2005. Některá dříve uváděná jména byla naopak z různých důvodů vyřazena. Někdy šlo o omyl: například u Václava Kripnera, u něhož dřívější badatel přečetl povolání jako *Büchsenmacher* (tedy puškař) místo správného *Bürstenmacher* (výrobce kartáčů), nebo u Leopolda Bechera mladšího, o němž se mnoho let zmiňuje česká odborná literatura, ale nebyl nalezen důkaz, že by existoval. Jindy se prokázalo, že v různých místech pracující puškař byl stejnou osobou (například Karel Haberdar působící postupně v Netolicích, v Českém Krumlově a na Hluboké).

V knize jsou zachyceni výrobci (a prodejci) zbraní, a to i puškaři, kteří samostatně živnost neprovozovali a pracovali (zejména v 19. století, ale i dříve) jako zaměstnanci ve velkých dílnách jiných puškařů. Teoreticky by jimi signované zbraně neměly existovat, ale v některých případech to neplatí (například Josef Dynter). V cechovním období bylo navíc nutné k získání titulu zpracovat mistrovský kus a i na něm se může vyskytnout signatura puškaře, který se později jako samostatný mistr neuplatnil. U těchto případů jsme učinili jedinou výjimku, a to u města Vejprty. V 19. století tam existovalo několik velkých dílen (továren), v nichž pracovalo mnoho desítek puškařů. Uvádět je všechny by znamenalo podstatně zvětšit rozsah publikace, takže v případě vejprtských puškařů jsme se zaměřili pouze na ty, od nichž jsme znali signované zbraně. Za současným českým názvem obce, v níž puškař působil, uvádíme i její německý název, pokud se vyskytuje na jeho zbraních. A pokud se vyskytuje více obcí se stejným názvem nebo pokud jde o malou, nepříliš známou obec, uvádíme i okres, v němž se obec nacházela.

V knize jsou zahrnuti i vojenští puškaři, u nichž též nelze očekávat jimi značené zbraně, ale i zde to praxe zcela nepotvrdila a v jednom případě (P. Hrazdil) dokonce signatura na zachované zbraně neuvádí místo, v němž výrobce pracoval, ale vojenský útvar, v němž sloužil. Publikace zachycuje i puškaře pocházející z našeho území, kteří se usadili v zahraničí, i ty, kteří na tovaryšském vandru pracovali v cizině, především ve Vídni.

Údaje z matrik pomohly rozšířit počet puškařů a významně zvětšit a upřesnit jejich životopisné údaje. I zde však existují určitá omezení. I když jde spíše o ojedinělé případy, některé matriky se nezachovaly a některé ještě nejsou digitalizované. Novější matriky jsou zatím nedo-

stupné, pokud ještě neuplynula zákonná doba pro jejich předání do archivu. Většina matrik je dnes sice umístěna na internetu, ale řada z nich není opatřena jmennými indexy. V těch je pátrání časově velmi náročné a při rozsahu této publikace jsme k němu mohli přistoupit jen v ojedinělých případech. A existují i matriky opatřené jmenným indexem, který však není kompletní. V ojedinělých případech jsou matriky na některých místech nečitelné kvůli poškození. Mnohem častější však je (a v starších matrikách je to běžné), že matriky buď povolání neuvádějí vůbec, nebo jen zaznamenávají, že jde o měšťana či souseda. V takovém případě je určení, zda jde o puškaře nebo jinou osobu se stejným příjmením, někdy obtížné. A u některých matrikářů je jejich rukopis velmi špatně čitelný, takže se stává, že různí badatelé mohou dojít u jmen osob či obcí k různým výsledkům.

Matriky u nás byly vedeny do roku 1784 převážně latinsky, později hlavně německy a spíše až v 19. století v čistě českých oblastech i česky. Křestní jména tedy byla zapisována v latinské podobě, později v německé nebo české. Záviselo to však hlavně na matrikáři, takže existují případy, kdy ve stejné době byl muž zapisovaný v rodné obci s německým křestním jménem při sňatku s nevěstou zapsán v její rodné obci s českým křestním jménem. V knize tedy uvádíme křestní jména v české nebo německé podobě, i když to vždy nemusí být v souladu se zápisy v matrikách nebo se signaturou na zbraních puškaře. U žen, zejména matek či manželek puškařů, uvádíme z matrik i jejich původní příjmení s vynecháním předcházejícího slova „rozená“.

Problém měli někdy matrikáři i s povoláním puškaře. V dobách, kdy byly matriky psány latinsky, se vedle správného *sclopetarius* objevuje i *bombardifex*, *armiger*, případně *faber armamentarii* (= zbrojář) aj., v českých matrikách lze vedle staršího ručnickář a novějšího puškař nalézt i šiftař, což byl vlastně pažbář, ale termín se používal i pro puškaře. A někdy si matrikář i v české matrice pomohl německým označením.

Při sňatcích a úmrtích uvádíme, jaký věk snoubence či zemřelého je v matrice zaznamenán, i když to mnohdy neodpovídá skutečnému věku. Upozorňujeme na to (!), jen když jde o výraznou odchylku. A v matrikách se někdy vyskytují i jiné zjevné omyly, někdy opravené a někdy i neopravené.

K údajům z matrik je třeba uvést i několik dalších poznámek. Ve farnosti, v níž puškař bydlel, jsou zapsány jen události, k nimž v této farnosti došlo. Pokud snoubenci nebyli ze stejné farnosti, konaly se sňatky (ne vždy, ale většinou) v obci nevěsty, kde je sňatek i zapsán v matrice. Rovněž narození a úmrtí dětí, úmrtí manželky či samotného puškaře, pokud k němu docházelo mimo farnost, v níž puškař bydlel, v matrikách této obce nenajdeme.

Vysvětlení si zaslouží i často se objevující povolání „zahrádník“. Neoznačuje jako dnes osobu, která se živí pěstováním a prodejem květů, ovoce či zeleniny, ale nejmenšího vlastníka pozemků, který neměl ani čtvrt lánu pole a živilo ho to, co vypěstoval na zahradě u svého bydliště.

Též je třeba upozornit, že jsme pátrali takřka výlučně v matrikách katolických. Po zrovnoprávnění evangelíků císařem Josefem II. se možná některý puškař mohl objevit i v evangelické matrice, ale prakticky jsme tuto náboženskou orientaci zjistili pouze u Rudolfa Jelena. (Někteří puškaři po první světové válce z katolické církve vystoupili.)

V některých obcích místní puškaře zpracovali různí kolegové včetně využití archivních pramenů. V těchto případech jsme přebírali jimi publikované údaje, aniž bychom je zpravidla ověřovali. Jedná se zejména o práce Romana Gronského v případě Olomouce, Jana Kruczka u Těšína, Jaroslava Panáčka u České Lípy a Jiřího Vaňka u Brna. Antonín Podlaha publikoval údaje z pražských matrik, ale vedle puškařů se zabýval všemi umělci a uměleckými řemeslníky. Publikoval ty údaje, u nichž bylo uvedeno, že jde o puškaře, ale v starších obdobích povolání často v mat-

rice uváděno nebylo. Doplnili jsme tedy jeho údaje ze starších matrik, když bylo jasné, že jde o puškaře, ačkoliv povolání nebylo v matrice zaznamenáno, a o novější údaje z pražského soupisu obyvatelstva a z pražských policejních přihlášek. Ve značném rozsahu jsme též použili údaje z německých a českých novin a časopisů, pokud jsou umístěny na internetu.

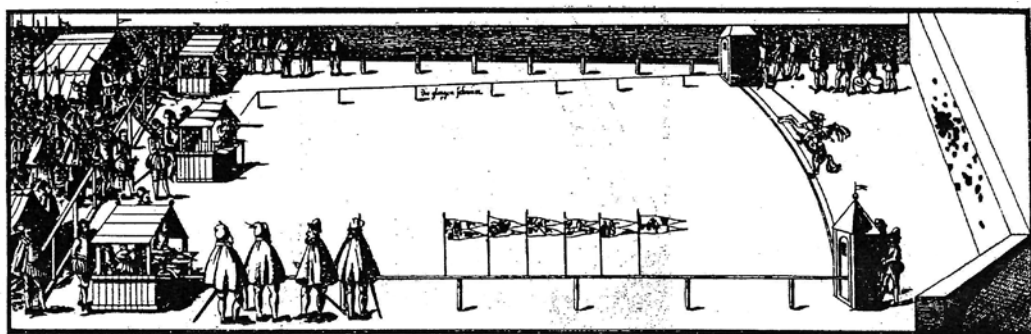
Oproti publikaci z roku 2005 je v této knize zcela jiná obrazová příloha, zachycující na barevných snímcích zbraně českých puškařů. Přistoupili jsme k tomu proto, že české instituce vlastníci sbírky historických zbraní požadují často za souhlas s uveřejněním fotografií z jejich sbírek až neúnosně velké poplatky, což by nepříznivě ovlivnilo cenu publikace. Je pravda, že někdy se je možné domluvit na přijatelné ceně a zcela ojediněle lze získat publikační oprávnění i bez poplatku. Zvolili jsme však cestu dohody s některými aukčními domy, které byly ochotny zdarma poskytnout snímky u nich prodávaných zbraní českých puškařů. Některé typy zbraní, které jsme chtěli v obrazové příloze představit, se nám touto cestou nepodařilo získat. V těchto případech nám poskytli snímky zbraní soukromí sběratelé, kteří rovněž nepožadovali za jejich zveřejnění úhradu.

Ani tato publikace samozřejmě není konečným výčtem českých puškařů. I v budoucnu se jistě objeví nějaká dosud neznámá jména a jiní badatelé doplní naše údaje o nové poznatky. Přejeme jim v tom mnoho úspěchů!

**Vývoj puškařství
v českých zemích
1400–1914**

Čeští puškaři 1400–1600

Střelný prach a na jeho využití založené palné zbraně se sice objevily v Číně, ale až jejich příchod do Evropy ve 14. století způsobil změny ve způsobu válčení a ve svých důsledcích vedl k závažným společenským proměnám. Technický vývoj palných zbraní se až do poloviny 19. století odehrával výlučně v Evropě, v 19. století se na jejich zdokonalování začali podílet i vynálezci z USA. Postupné zlepšování palných zbraní ovlivňovalo složení vojsk a jejich bojovou taktiku. Nevojenské zbraně sloužily především k lovu, který v minulosti patřil k nejvýznamnějším zábavám urozené společnosti, zejména její mužské části (ale dříve i dámy holdovaly lovu častěji než dnes). Palné zbraně též brzy nahradily kuše při střelbě na terč a málokteré sportovní odvětví má za sebou tak dlouholeté, nepřerušené tradice jako sportovní střelba. Věnovali se jí i panovníci a šlechtici, ale byla to především záležitost měst, v nichž střelecké společnosti od jara do podzimu soutěžily na městských střelnicích a výroční střelby bývaly jednou z největších celoměstských slavností.



Autorem rytiny zachycující střelbu na pohyblivý cíl v červnu 1585 v Praze je Antoni Boys. Střílelo se na provazem taženou dřevěnou figurínu jezdce na koni a úspěšní střelci získali jako cenu to, co zasáhli: císař Rudolf II. rapír a dýku, jiní účastníci koně, sedlo, pistoli aj.

Palné zbraně tedy patří do dějin vojenství i do dějin myslivosti a sportu, do oblasti společenských zábav i do každodenního života šlechticů a měšťanů. Jejich technický vývoj spadá do dějin techniky a jejich výroba do dějin řemesel či průmyslové výroby. Palné zbraně ale přesahují i do dějin umění, protože stejně jako chladné zbraně či zbroj měly reprezentovat svého majitele, jeho bohatství a moc, a byly tedy zdobeny nejrůznějšími technikami a nejrůznějšími drahými materiály, takže cena výzdoby někdy mnohonásobně převyšovala hodnotu vlastní, nezdobené zbraně.

Mimořádná pozornost byla věnována kvalitě zbraní, protože na spolehlivosti a účinnosti zbraně často závisel život jejího majitele. Kvalitu měla zaručovat i signatura výrobce. Palné zbraně však patří k nejstarším výrobkům, u nichž byla kvalita ověřována na výrobci nezávislou osobou a na zbraní potvrzena zkušebními značkami (zpočátku v rámci cechu či města, později státními zkušebními). Palné zbraně též patří k prvním výrobkům, u nichž se prosazuje sériová



Střelba „ku ptáku“ (tedy na figurínu ze dřeva vyřezaného ptáka umístěnou na vysoké tyči) patřila ve střední Evropě – a i v českých městech – v 15.–17. století k oblíbeným soutěžím. Zpočátku se střílelo kušemi, později puškami. Rytina zachycuje tuto střeleckou slavnost v Drážďanech v roce 1612

výroba, při níž jsou zaváděny stále přísnější výrobní tolerance, umožňující nakonec vzájemnou vyměnitelnost součástek. To, co se stalo u všech průmyslových výrobků samozřejmostí, začalo právě u vojenských pušek a pistolí.

Historické palné zbraně se nacházejí v řadě našich zámeckých a muzejních sbírek a jsou i předmětem zájmu mnoha soukromých sběratelů. Každý majitel chce zjistit především údaje o výrobcí zbraně. Tato publikace přináší seznam českých puškařů od 17. do počátku 20. století, k němuž se upíná hlavní sběratelský zájem a kdy již též puškaři své výrobky zpravidla značí mistrovskou signaturou.

Palné zbraně se objevily v Evropě ve 14. století, napřed jako zbraně dělostřelecké, v druhé polovině již i jako lehké přenosné zbraně určené pro jednoho bojovníka. V druhé polovině 14. století nacházíme i první zmínky o použití těchto zbraní v Čechách a též první zmínky o jejich výrobě. V roce 1373 byl mezi měšťany Starého Města pražského přijat puškař Jindřich, koncem 14. a počátkem 15. století již působil v Čechách značný počet puškařů. K velkému rozmachu puškařské výroby v českých zemích napomohly i husitské války v letech 1419–1434.



Puškařská dílna v 17. stol. Vyobrazení z knihy J. A. Komenského (1592–1670) Orbis pictus (Svět v obrazech), z pozdějšího vydání v Norimberku v roce 1745



*Cechovní konvice
karlovarských puškařů
z roku 1674. Na konvici jsou
uvedena jména: Johann
Breitenfelder, Andreas
Clement Märkel, Johann
Kraus, Johann Stier, Georg
Breitenfelder, Mathes Mayer,
Andreas Peter*

Palné zbraně byly ještě velmi primitivní, jejich využití bylo omezeno na vojenskou oblast a mohly se používat pouze ze stálého stanoviště, na němž byl k dispozici oheň. Sloužily tehdy jen při dobývání nebo obraně hradů a měst. Z písemných pramenů sice známe jména mnoha českých puškařů, ale jejich výrobky se nezachovaly, protože když přestaly být zbraně funkční, byly většinou roztaveny a kov použit pro nové výrobky. A i ten malý počet zbraní ze 14. a 15. století, který přetrval do dnešních dnů, nelze přiřadit k určitému konkrétnímu výrobcí.

V 15. století byl sestrojen první bicí mechanismus umožňující odpálit zbraň pouhým stisknutím spouště, a to doutnákový zámek. Na zbraní ovšem nic „nezamykal“ – název získal tím, že mechanismus složený z pružin a dalších drobných kovových součástek začali vyrábět ti, kteří měli k této specializaci nejblíže, tedy zámečníci. Doutnákový zámek usnadnil obsluhu zbraně, ale vyžadoval ke střelbě hořící doutnák. I tento systém zůstal v podstatě omezen na vojenské zbraně. Teprve sestrojením kolečkového zámku počátkem 16. století a křesadlového zámku v polovině 16. století vstoupily palné zbraně i do civilní oblasti. Oba tyto mechanismy vytvořily jiskry potřebné k vznícení střelného prachu vlastní činností – kolečkový zámek třením křesacího kamínku o otáčející se kolečko, křesadlový zámek úderem kohoutu s křesacím kamínkem do ocílky. Nabitou palnou zbraň bylo nyní možné relativně rychle použít kdekoli, a tak palné zbraně v prů-

běhu 16. století nahrazují kuše nejen v loveckých revírech, ale i na sportovních střelnicích. Teprve kolečkový zámek umožnil sestrojení krátkých palných zbraní, tedy pistolí, určených k osobní obraně a snadněji použitelných i ve výzbroji jezdce. I dlouhé palné zbraně se začínají specializovat podle účelu, k němuž měly sloužit, a tak se i v českých písemných pramenech objevují nové termíny, například „ručnice k míře“, tedy puška určená k terčové střelbě (k míření).

V 16. století patří k nejvýznamnějším oblastem výroby palných zbraní jižní Německo a dobře se v této oblasti uplatnily i v jeho sousedství ležící české země. Velké množství pušek a pistolí lze nalézt v inventářích měšťanů, ale i venkovanů. Část se na naše území mohla dostat dovozem, ale většina byla nepochybně vyrobena domácími puškaři. Zatímco v 14. a v 15. století byli výrobci palných zbraní zaměstnanci měst či jednotlivých šlechticů, v 16. století jsou většinou městskými řemeslníky sdruženými v cechu. Kde jich bylo více, vytvářeli samostatné cechy puškařů či pažbářů, v menších městech se spojovali ve sdružené cechy společně s jinými řemeslníky, zpravidla blízkých oborů (zámečníci, hodináři apod.). I z 16. století se zachovalo jen menší množství palných zbraní a jejich identifikace je obtížná. Puškaři však již většinou značí své výrobky mistrovskou značkou obsahující zpravidla iniciály jména a výrobce některých pušek či pistolí již lze bezpečně zjistit.

Čeští puškaři 1600–1825

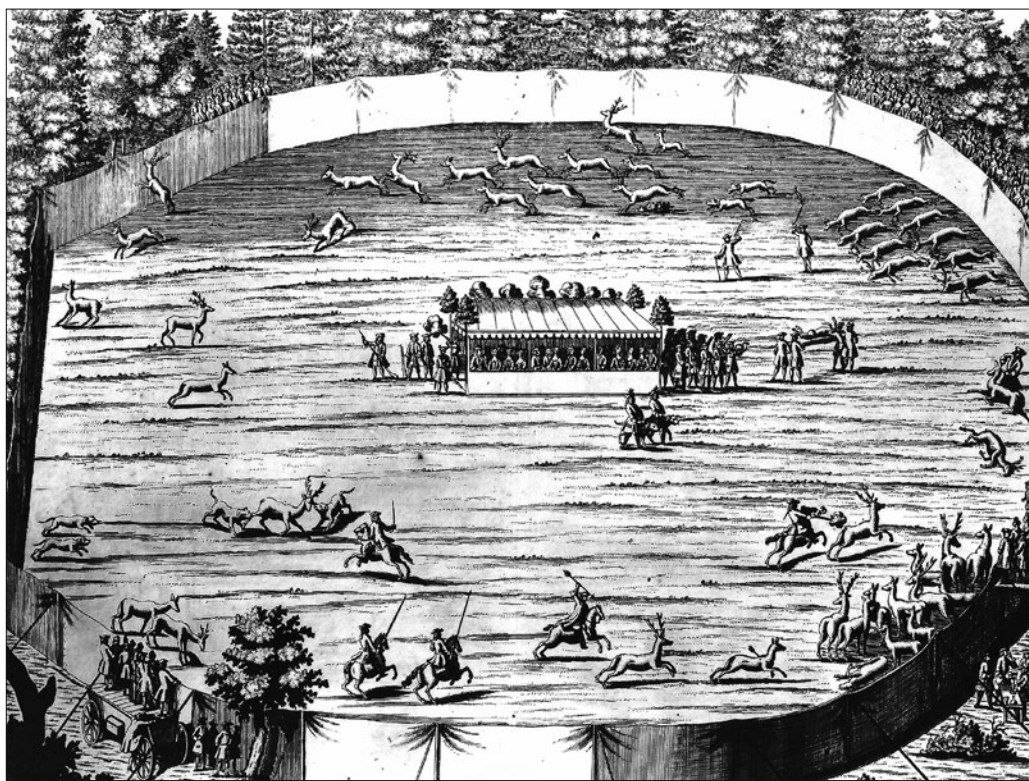
Na počátku 17. století byla Praha sídelním městem císaře Rudolfa II., což významně přispělo k rozvoji umění a řemeslné výroby. Na výzdobě zbraní se v Praze podílel v letech 1603–1610 řezbář železa a pozlacovač Daniel Sadeler, nejvýznamnějším z císařských puškařů byl Maxmilián Wenger (ve službách Rudolfa II. od roku 1604, 1638 přesídlil do Vídně). Ten vedle mistrovské značky s monogramem *M.W.* značil své zbraně i zkratkou křestního jména *MAX*, od poloviny 17. století je pak i v českých zemích běžné značení pušek a pistolí celým jménem puškaře.



Ukázka návrhu ze vzorníku pro výzdobu pušek a pistolí od Clauda Simonina (1635–1721), vydaného ve Francii koncem 17. století

Třicetiletá válka (1618–1648) vyvolala zvýšenou potřebu vojenských zbraní. I na našem území vznikly zbrojní manufaktury (Vrchlabí, Jáchymov), které však nepřežily skončení války. Velká poptávka byla i po civilních zbraních. Lov patřil k předním zábavám panovníka a šlechty a bohaté lovecké revíry v českých zemích byly častým dějištěm loveckých slavností. Ve střední Evropě v té době převládal uzavřený hon, kdy zvěř byla nahnána do prostoru obklopeného plachtami či sítěmi, z něhož nemohla uniknout, a zde byla postupně střílena urozenými lovci, jimž sloužící personál nabíjel a podával zbraně. Praktikovaly se však i jiné způsoby lovu a hrabě František Antonín Sporck (1662–1738) i jiní čeští šlechtici se stali horlivými propagátory parforsních honů, při nichž byl štván jediný vybraný kus zvěře.

Poptávka po loveckých zbraních byla značná, zajišťovala práci pro desítky českých puškařů a jejich díla ze 17. a 18. století se již zachovala ve větším rozsahu díky tomu, že šlechta v zámeckých zbrojnicích uchovávala i starší, pro praktickou činnost již nepotřebné exempláře. Také měšťané potřebovali velký počet palných zbraní: pro lov sice jen v omezeném rozsahu, ale v každém městě existovala střelecká společnost. V případě válečného konfliktu měla město bránit a udržovat v něm pořádek, a proto byly tyto ozbrojené sbory podporovány panovníkem v královských městech a vrchností v městech poddanských. Střelecké společnosti se pravidelně věnovaly terčové střelbě a účastnily se všech významných městských slavností. Pro měšťany ovšem byly zbraně užitkovým předmětem, po skončení funkčnosti byly nahrazeny modernějším exemplářem a nezachovaly se tedy zdaleka v takovém množství jako honosně zdobené šlechtické zbraně.



Uzavřený hon. Dobová rytina z první poloviny 18. století

Terčová střelba, jíž se věnovala i šlechta, byla tehdy prováděna výlučně z pušek. Civilní pistole se vyráběly především pro osobní obranu, tomuto účelu sloužily v neklidných dobách doma a svého majitele doprovázely i na cestách. V menším rozsahu se pistole používaly i při lovu.



Johann Elias Ridinger (1698–1767): Lov v polovině 18. století

Bohatší šlechtici mívali vlastního, pouze pro jejich potřeby pracujícího puškaře. Zachovaly se proto i zbraně, v jejichž signatuře je jako místo působení výrobce uvedena malá obec, při bližším zkoumání však zpravidla zjistíme, že v místě byl i lovecký zámček majitele panství. Většina puškařských mistrů však pracovala ve městech a musela být členem místního cechu. Cechy se staraly o své příslušníky, a to i tím, že omezovaly konkurenci a bránily vzniku nových dílen. Snadnější přístup k řemeslu měli synové mistrů a bývalo častým zvykem, že prvorozený syn obdržel křestní jméno po otci, vyučil se jeho řemeslu a později zdědil i jeho dílnu. V některých rodinách se puškařské řemeslo předávalo po několik generací. Pro řemeslníky přicházející z cizího prostředí byl nejsnadnější cestou ke vstupu do cechu sňatek s dcerou mistra nebo s jeho vdovou. V jednom případě se proto opakuje stejný scénář: po smrti mistra se s vdovou ožení

tovaryš, který pracoval v jeho dílně, čímž získá mistrovské právo. Jeho starší manželka za nějaký čas zemře a mistr se podruhé ožení s výrazně mladší nevěstou. Ta jej zpravidla přežije a po jeho smrti se znovu provdá za věkem mladšího manželova tovaryše.

K nejvýznamnějším střediskům české puškařské výroby patřila vždy Praha, v níž sídlily zemské úřady a kde alespoň část roku pobývaly i nejvýznamnější šlechtické rodiny. V druhé polovině 17. století zde k předním puškařským výrobcům patřila dílna Hanse Stiftera a jeho syna, dále zde působili Johann Mendel (který v roce 1648 spolu se Stifterem hájil Střelecký ostrov proti Švédům), Caspar Neireter, Bartoloměj Spazierer, Adam Brand a další. Z Paříže přišel do Prahy Jakub Lamarre, zůstal zde však jen krátce a od roku 1675 působil jako císařský dvorní puškař ve Vídni. Zachovaly se ale i jeho zbraně s pražskou signaturou.



Johann Elias Ridinger (1698–1767): Dáma na lovu (polovina 18. stol.) Lov byl vždy převážně mužskou záležitostí, někdy se mu však věnovaly i ženy, v 18. století možná častěji než dnes. Například Alžběta Kristýna, manželka římského císaře a českého krále Karla VI., v roce 1721 v Čechách na Křivoklátsku ulovila v průběhu pěti hodin 138 jelenů. Lov byl zábavou pro řadu příslušnic šlechty v 18. a v 19. století

Těšínsky, lehké kulovnice s kolečkovým zámkem, typické svým tvarem i výzdobou, dostaly jméno podle města Těšína. Vyráběly se i jinde, ale Těšín byl v 17. století významným producentem palných zbraní, v němž působilo mnoho puškařů. K známějším patřili Pavel Kalivoda, Christoph Kloss, Thomas Ritter i mnozí další. V Chebu pracovali puškaři Keinerové a Keiserové, ve Vrchlabí Christoph Ludwig, proslulé puškařské mistry nalezneme i v dalších českých a moravských městech.

Ve válečném období na počátku 18. století nařídila v roce 1705 vídeňská dvorská válečná rada, aby se jednotlivé země monarchie postaraly o vybavení vlastních rekrutů. To bylo podnětem ke zřízení zbrojních manufaktur v Duchcově, Spáleném Poříčí, Vernéřově, Vejprtech a v Přísečnici, na Moravě v Rýmařově, o výrobu vojenských zbraní usilovali i karlovarští puškaři. Většina těchto manufaktur opět brzy zanikla a v určitém rozsahu se vojenská výroba udržela převážně jen v krušnohorské oblasti. Zato výroba loveckých a terčových zbraní pokračovala ve velkém a barokní záliba v bohatém zdobení vedla k tomu, že výzdoba zbraní pokrývala téměř všechny jejich součástky.

K významnějším pražským puškařům v 18. století patřili mistři z rodiny Poserů, zejména Pavel a Pavel Ignác. Své výrobky členové této rodiny značili často jen příjmením bez křestního jména, takže někdy je obtížné určit konkrétního autora určité zbraně. Podobné problémy vznikají i u zbraní z puškařské rodiny Fingelandů, v níž pracovali postupně čtyři mistři se shodným jménem Václav. V první polovině 18. století v Praze působil Matěj Kubík, Johann Deplan a v letech 1727–1738 z Tyrolska pocházející Franz Mazenköpf, jenž pak odešel do služeb salzburského arcibiskupa jako rytec mincí a medailí. V polovině století v Praze pracoval Anton Steingastinger, v druhé polovině 18. století Georg Tirlinger, Fridrich Burkard aj.

Významným centrem puškařské výroby byly v 18. století Karlovy Vary. Proslulé lázně navštěvovali četní šlechtici, a nejen ruský car Petr Veliký, ale i další panovníci a významní hosté během svého lázeňského pobytu přicházeli na místní střelnici či do blízkých loveckých revírů. Jako suvenýr se z Karlových Varů často odvážela puška či pistole, a to vše samozřejmě podporovalo místní výrobu. K významným karlovarským puškařům patřili mistři z početných rodin Breitenfelderů a Poltzů, puškaři z rodin Feilerů a Peterů, Leopold Becher, Johann Adam Knodt, Johann Haetischweiler a další.

V Brně pracovali puškaři z rodin Schnepfů a Mucků, Hans Ernst Geidel, Franz Huntzfeld, Ferdinand Schindler, v Olomouci Reimerové a Josef Wisthaler, ve východních Čechách a na severní Moravě četní puškaři z rozvětvené rodiny Čermáků. Ze Slavonic pocházející Fruhwirthové za své sídlo zpravidla volili Vídeň. Významnými puškařskými centry v 18. století byly Vejprty a Rýmařov, podílející se stále určitým způsobem i na výrobě vojenských zbraní. Když byl císař Josef II. na léčení v Karlových Varech, požádali jej vejprťští Andreas a Klemens Bartlové s J. Salzerem, aby byl ve Vejprtech ustanoven dozorčí důstojník dohlízející na výrobu vojenských zbraní, protože zhotovené hlavně musely být dosud na zkoušku posílány z Vejprtu do Prahy, což výrobu komplikovalo a prodražovalo. Císař žádosti vyhověl a od roku 1790 ve Vejprtech působila vojenská kontrola.

Kvalitní puškaři pracovali i v řadě dalších míst, ať již jako cechovní mistři v městech či ve službách určitého šlechtice. Technicky zajímavé zbraně – různé typy zadovek či víceranové zbraně – upoutávaly pozornost hraběte Františka Antonína Sporcka (1662–1738), proslulého lovce a zakladatele Řádu svatého Huberta. Na jeho panství v Kuksu pracoval puškař Jan Michael a v Heřmanově Městci (patřícím rodině Sporcků) Stanislav Paczelt, považovaný dnes za nejpravděpodobnějšího autora zbraní s vnitřním křesadlovým zámkem. Zbraně této konstrukce vyráběli i další čeští puškaři včetně Ferdinanda Morávka z Golčova Jeníkova, jenž se koncem 18. století stal schwarzenberským knížecím puškařem v Českém Krumlově.

Zámky doutnákový, kolečkový, křesadlový, perkusní

Až do vzniku jednotného náboje v 19. století bylo nutné do hlavně palné zbraně nasypat potřebnou dávku střelného prachu a před ní umístit střelu. K výstřelu docházelo vznícením střelného prachu na pánvičce, od níž vedl zápalný kanálek ke střelnému prachu v hlavni. U nejstarších palných zbraní byl střelný prach na pánvičce zapalován rozžhaveným želízkem, později hořícím doutnákem drženým v ruce střelce.

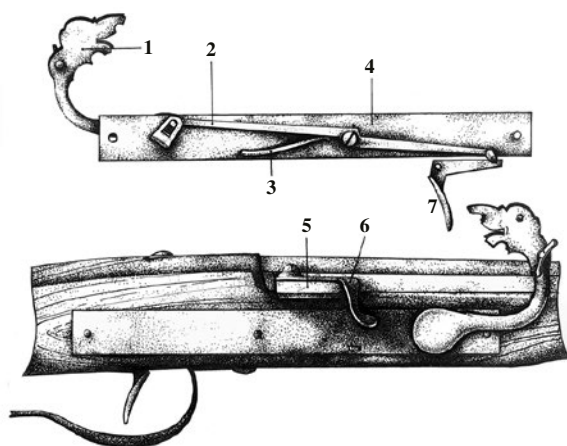
Prvním mechanickým zařízením k odpálení zbraně byl **doutnákový zámek**. Doutnák byl uchycen do čelistí kohoutu a po stisknutí spouště se sklopil ke střelnému prachu na pánvičce. U následujících zámků – kolečkového a křesadlového – už hořící doutnák nebyl nutný: mechanismy vytvořily jiskry potřebné k zapálení střelného prachu na pánvičce vlastní činností.

U **kolečkového zámku** byl před výstřelem kohout s křesacím kamínkem sklopen do pánvičky se střelným prachem. Po stisknutí spouště se kolečko pootočilo a jeho třením o křesací kámen vznikly jiskry, které zapálily střelný prach.

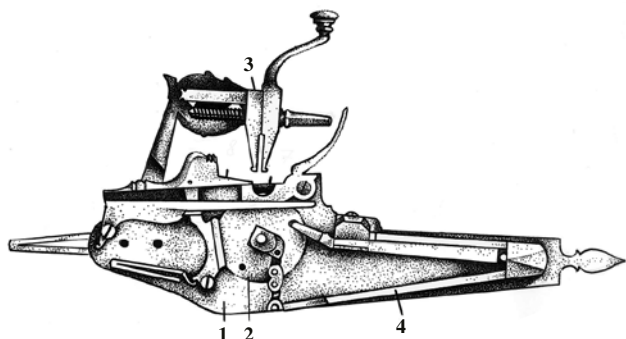
U **křesadlového zámku** bylo možné umístit kohout s křesacím kamínkem do dvou poloh. Z první polohy (pojistné) nemohl být spuštěn a před výstřelem musel být natažen do druhé polohy (palebné). Na pánvičku se střelným prachem byla sklopena baterie (ocílka s krytem pánvičky). Po stisknutí spouště se kohout prudce sklopil dopředu, odklopil baterii a jiskry vykřesané úderem kamínku do ocílky zapálily střelný prach na pánvičce.

U **perkusního zámku** byla pánvička se střelným prachem nahrazena pistonem (komínkem), na nějž se nasazovala čepičkovitá zápalka obsahující třaskavinu. Kohout s čelistmi na uchycení křesacího kamínku se změnil na kohout – kladívko. Úderem kohoutu na zápalku nasazenou na piston došlo k vznícení třaskaviny a plamen pronikl komínkem ke střelnému prachu v hlavni.

U jednotného náboje byly v 19. století všechny tři složky potřebné k výstřelu (zápalka, střelný prach, střela) spojeny s nábojnicí do jednoho celku nabíjeného do zbraně.



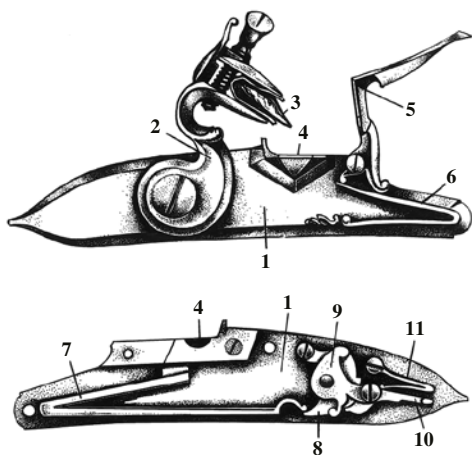
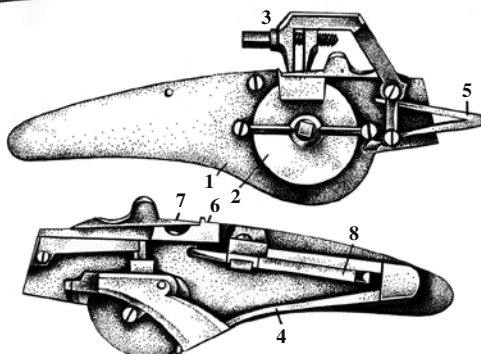
Doutnákový zámek, pohled zevnitř a zvnějšku (1 – kohout; 2 – spoušťová páka; 3 – pružina spoušťové páky; 4 – zámková deska; 5 – pánvička; 6 – kryt pánvičky; 7 – spoušť)



Kolečkový zámek, pohled zvnějšku

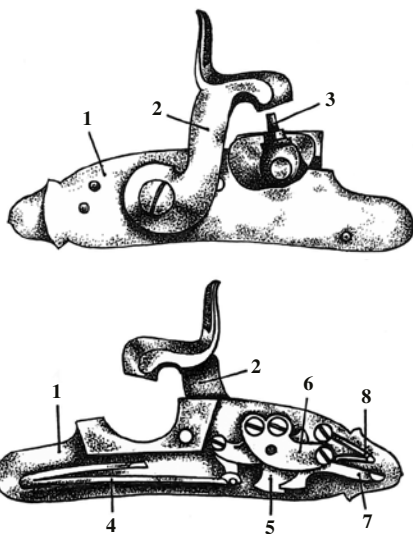
Kolečkový zámek, pohled zvnějšku a zevnitř »

(1 – zámková deska; 2 – kolečko;
3 – kohout; 4 – bicí pružina; 5 – pružina
kohoutu; 6 – pánevka; 7 – kryt pánevky;
8 – spoušťová páka)



Křesadloový zámek, pohled zvnějšku a zevnitř

(1 – zámková deska; 2 – kohout;
3 – křesací kamínek; 4 – pánevka;
5 – baterie [ocílka s krytem pánevky];
6 – pružina baterie; 7 – bicí pružina; 8 – ořech;
9 – stolička; 10 – spoušťová páka;
11 – pružina spoušťové páky)



Perkusní zámek, pohled zvnějšku a zevnitř

(1 – zámková deska; 2 – kohout;
3 – píston; 4 – bicí pružina; 5 – ořech;
6 – stolička; 7 – spoušťová páka;
8 – pružina spoušťové páky)

Názvosloví loveckých zbraní

Jednuška (hladký vývrt hlavně)



Kulovnice (drážkovaný vývrt hlavně)



Dvojka



Obojetnice



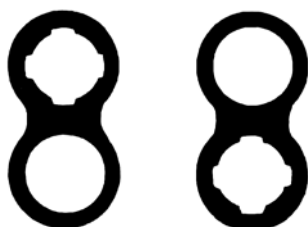
Dvoják



Broková kozlice



Kulobroková kozlice



Kulová kozlice



Georg Ernst Peter, Johann Adam Knodt i další karlovarští mistři vyráběli mj. i revolverové zbraně či jednoranové zadovky, pražský Matěj Kubík zbraně se samonapínacím kolečkovým zámkem a i další mistři z našeho území zhotovovali zadovky různých systémů, víceranové zbraně a též zbraně vzduchové. Tyto technicky zajímavé exempláře byly však v 18. století stále jen výjimečnými výrobky a v puškařské produkci naprosto převažovaly běžné jednoranové předovky. Střední Evropa je však výjimečná tím, že se zde v 18. století stále vyráběly ve velkém počtu

kulovnice s kolečkovým zámkem. V Čechách, v Rakousku a na německém území se zbraně tohoto systému udržely hluboko do druhé poloviny 18. století, zatímco v ostatní Evropě byl v této době kolečkový zámek již anachronismem. Bývá to vysvětlováno místními tradicemi, ale i bohatstvím středoevropských revírů na vysokou zvěř, odlišným způsobem zde praktikovaného lovu a určitými přednostmi, které kolečkový zámek skýtal proti zámku křesadlovému. Výrobně byl ovšem kolečkový zámek značně složitější a dražší.

Postupně se však i ve střední Evropě stále více prosazuje křesadlový zámek, a to jeho nejkvalitnější varianta, která vznikla počátkem 17. století ve Francii a někdy se označuje jako francouzský křesadlový zámek. Od jiných variant křesadlových zámků se liší funkcí spouštěvé páky i dalšími detaily. Ve střední Evropě včetně Čech se tento typ křesadlového zámků používá od poloviny 17. století, na přelomu 17. a 18. století se prosadil i u vojenských mušket a svou éru končí až kolem roku 1825. Během dlouhé doby používání křesadlového zámků se v jeho konstrukci objevovala dílčí zlepšení, ale v podstatě je 18. století ve vývoji palných zbraní dobou stagnace. Určitý technický pokrok se v této době naopak projevuje u vzduchových zbraní, u nichž k dopravení střely na cíl neslouží energie vzniklá shořením střelného prachu, ale stlačený vzduch.

Francouzský křesadlový zámek se s výjimkou středomořské oblasti prosadil téměř v celé Evropě. Přesto se však v 17. století v českých zemích (a též v Rakousku) objevily ojediněle i zbraně se španělským zámkem, zhotovené zřejmě na přání zákazníka, což je vysvětlitelné úzkými vztahy habsburské monarchie ke Španělsku a přítomností mnoha Španělů ve Vídni i na našem území. V 18. století se pak vliv kvalitních španělských hlavních exportovaných do ciziny projevil tím, že četní evropští puškaři včetně českých začali své výrobky značit „ve španělském stylu“. Signatura puškaře byla na hlavní uvedena ve vtačené značce v několika řádcích pod korunkou, doplněna další obrazovou značkou, křížem a větším počtem dalších drobných značek (lilie, granátová jablka apod.).

V druhé polovině 18. století a počátkem století 19. se začíná snižovat kvalita výzdoby zbraní. Ne že by i v této době nevznikaly perfektní a dobře zdobené zbraně, ale přece jen ve srovnání s minulostí se celková kvalita výzdoby nepochybně zhoršila. Zda byl důvodem hospodářský stav země, záliba šlechty ve snadněji dostupných zahraničních výrobcích, či zda to mělo jiné příčiny, nelze zatím jednoznačně uvést.

Výzdoba zbraní měla již dříve do jisté míry mezinárodní charakter. Používaly se k ní shodné materiály a stejné výzdobné techniky, podobné motivy a mnohdy dekoratéri pracovali podle stejných, tiskem vydaných předloh. Přesto se však v určitých obdobích a v určitých oblastech vytvořil nezaměnitelný výzdobný styl. V 17. století to na našem území byla například výzdoba „ve slezském stylu“, uplatňující se na těšíncích, ale i na jiných puškách a pistolích ze slezské oblasti a projevující se bohatým vyložení dřevěných pažeb figurálními i ornamentálními motivy z bílé kosti, s případným použitím perleti a dalších materiálů. V západní oblasti Čech se zase uplatnila výzdoba „v chebském stylu“ s reliéfní řezbou na pažbách korespondující s místní výzdobou sekretářů či šperkovnic a v období 1665–1680 i s charakteristickými rytinami nebo prolamovanými řezbami hustých květinových vzorů na zámkových deskách. Z první poloviny 18. století pocházejí rytinou, řezbou a zlacením bohatě zdobené zbraně zhotovené v Karlových Varech pro náročnou lázeňskou klientelu, ale podobné honosné zbraně v té době vyráběli i puškaři pražští i z dalších českých a moravských měst. Od druhé poloviny 18. století celková úroveň výzdoby klesá, zdá se však, že to není jen česká specialita.

Částečné oživení výroby vojenských pušek v krušnohorské oblasti přinesly dlouhodobé napoleonské války, ale o to těžší byla krize, k níž zde došlo po roce 1815.

Čeští puškaři 1825–1914

Nový vzestup českého puškařství přineslo až celkové hospodářské oživení po napoleonských válkách a technické změny ve vývoji palných zbraní, k nimž dochází po dlouhodobé stagnaci a které pak v 19. století probíhaly stále se zrychlujícím tempem. Na jejich počátku je příchod perkusního systému, kdy je vznícení střelného prachu dosaženo úderem kohoutu na zápalku s třaskavinou. V zahraničí, především v Anglii a ve Francii vznikající různé zápalné systémy se s krátkým zpožděním několika let uplatnily i ve střední Evropě. Několik variant tzv. chemických zámků se v Čechách a v Rakousku objevilo kolem roku 1820, perkusní systém s čepičkovou zápalkou nasazovanou na piston (komínek) se zde začal šířit kolem roku 1825. V polovině dvacátých let 19. století byl v Praze na Žižkově založen podnik Sellier-Bellot vyrábějící právě čepičkové zápalky a umožňující rychlý rozvoj tohoto nového systému v Čechách. Starší křesadlové zbraně bylo navíc poměrně snadné transformovat na zbraně perkusní.



Pečeť společného cechu („reycechu“) města Pyšely z roku 1825. V jedenácti polích jsou znaky zastoupených řemeslníků (zámečníci, kováři, truhláři aj.) včetně dvou překřížených pistolí (puškaři).

V uvedené době v obci pracoval jediný puškař – František Zelenka

Na samém sklonku křesadlové éry zahájil svou činnost v Praze puškař, který se o povznesení tohoto oboru významně zasloužil: Antonín Vincenc Lebeda (1798–1857). Místo levných výrobků nabízených českými puškaři začal vyrábět vysoce kvalitní zbraně a podařilo se mu přesvědčit šlechtickou klientelu, že jeho pušky a pistole jsou stejně kvalitní jako britské či francouzské výrobky. Lebeda obdržel v roce 1828 na svou konstrukci skříňkového zámku první patent v oblasti palných zbraní udělený v Čechách. Spolupracoval i s našimi předními rytci a malíři a pro jeho zbraně typická výzdoba ornamentů kombinovaných s loveckými motivy získala název „pražská rytina“. Lebeda se prosadil nejen v Čechách a v dalších zemích habsburské monarchie, ale postupně i v zahraničí, nejvíce v Rusku, ale i jinde. Mezi jeho zákazníky patřily i členové různých evropských panovnických rodů. Lebedův příklad pak následovali i další čeští puškaři.



Od roku 1827 používaná vandrovnická knížka, do níž se zapisovaly záznamy o tovaryšském vandru

Publikace z roku 1836 o stavu řemesel a průmyslu v Čechách chválí nejen A. V. Lebedu, ale i pražské puškaře Františka Nováka (1783–1857) a Antonína Kehlnera (1776–1841), Josefa Rutteho (1775–1829, stejnojmenný syn narozen 1801) z České Lípy a Mathiase Novotného (1783–1863) z Litoměřic. Všichni jmenovaní se zúčastňovali průmyslových výstav konaných v Praze ve dvacátých a třicátých letech 19. století a zmíněná publikace o těchto puškařích uvedla, že „tito výrobci se nejen neuzavírají novotám v tomto odvětví se v poslední době objevujícím, ale dokonce je i vlastními vynálezy obohacují“. Ke kvalitním puškařům z první poloviny 19. století patřili i pražští Jan Burda, Antonín Hackenberger a Matyáš Mach, brněnský Vincenc Diviš, Josef Mašek z Jablonného v Podještědí, českokrumlovský Ferdinand Morávek aj. Čeští puškaři obesílali nejen domácí, ale i zahraniční výstavy, jež se v 19. století staly určitou módou, a pravidelně na nich získávali medaile či jiná ocenění.



V puškařské dílně. Litografie A. R. Dreyera z roku 1840 podle obrazu Karla Schustlera, rakouského malíře pocházejícího z Čech

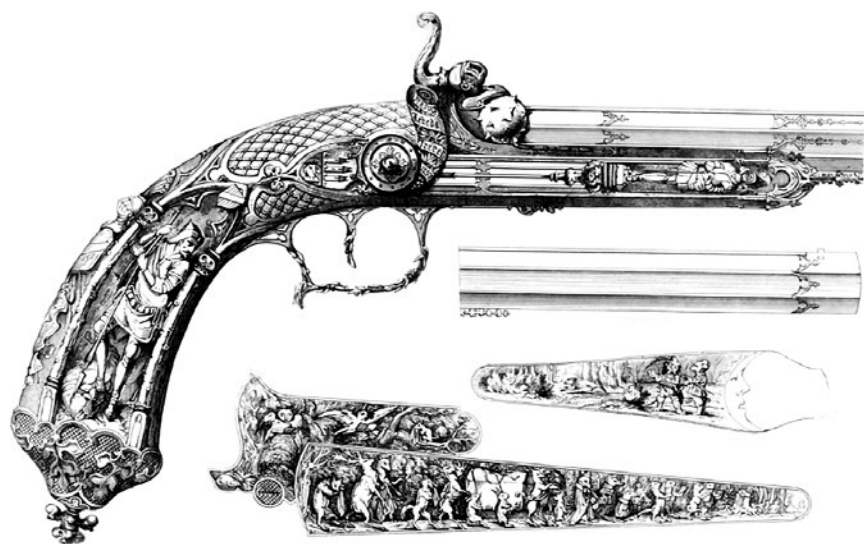
Zdalo se, že povzbuzením puškařské výroby budou revoluční události roku 1848 a zajištění zbraní pro nově se tvořící Národní gardy. Na jejich vyzbrojení se podílela řada puškařů a v Brně dokonce strojírenský závod, který tam o pět let dříve přenesl z Jablonecka Angličan Thomas Bracegirdl, začal pro gardisty vyrábět pušky, a to i přes odpor místního puškařského cechu a přes zákaz brněnského magistrátu. Železo na výrobu pušek dodávaly firmě Bracegirdl Adamovské železářny, ale i ty samotné v roce 1848 začaly vyrábět pušky pro Národní gardy s pomocí puškaře Johanna Persche z Moravské Třebové. Národní gardy však neměly dlouhé trvání a po potlačení revolučního hnutí opět hlavním zákazníkem měšťanských puškařů zůstaly tradiční střelecké společnosti. Rozšířil se i okruh lovců na nešlechtické kruhy, ale individuálním puškařům začíná stále více konkurovat moderní strojní velkovýroba.

Čeští puškaři se dokázali přizpůsobit rychlému technickému pokroku, k němuž dochází v druhé polovině 19. století, a po perkusních zbraních začali vyrábět zadovky na jednotný náboj, zpočátku systému Lefauchaux (od padesátých let 19. století), pak Lancaster (od šedesátých let 19. století) a též zbraně mnoha jiných systémů tak, jak je přinášel překotný vývoj v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století. Mezi terčovými puškami převládl ve střední

Evropě systém Martini a z něho odvozené různé německé konstrukce s blokovým závěrem. V loveckých zbraních se nejvíce uplatňoval od sedmdesátých let 19. století systém Lancaster a koncem století hamerlesky, ale v menším rozsahu i mnoho jiných konstrukcí. Václav a Josef Millerové ze Zlonic prosluli výrobou pušek německého systému Collath, Ignác Wangler z Kutné Hory vyráběl zadovky vlastní konstrukce s posuvnými hlavními patentované v roce 1882 a Gustav Fükert z Vejprtu se nejvíce proslavil svou korunní ručnicí (*Kronengewehr*) z roku 1886. Zahrdlení brokových hlavních, zvyšující dostřel a přesnost zbraně, bylo v Anglii patentováno v roce 1866 a až poté k nám přišlo jako anglický vynález, ale jak napsal Bedřich Brandejs (1851–1918), autor odborných článků a publikací a tvůrce české odborné terminologie z oblasti zbraní, vyráběl takové hlavně již ve dvacátých letech 19. století jeho dědeček Dominik Brandejs v Třebechovicích, ale po stížnostech zákazníků pokládajících zahrdlení za chybu musel od tohoto postupu upustit.



Výuční list Václava Nováka. Puškařství se vyučil od 18. ledna 1835 do 13. května 1838 u svého strýce, pražského puškaře Františka Nováka. Vyobrazený výuční list je duplikát, vydaný až 12. března 1853 a podepsaný tehdejším vrchním představeným pražského puškařského cechu Janem Burdou a představeným Matyášem Vláškem. (V roce 1838, kdy Václav Novák učení ukončil, byl vrchním představeným cechu právě jeho učitel František Novák a představeným pažbár František Diener.) U Matyáše Vláška jde o jeden z jeho posledních podpisů, protože zemřel dva měsíce po vydání tohoto výučního listu



Návrh výzdoby pistole publikovaný v roce 1857

Lebedovu firmu po smrti zakladatele převzali jeho synové a činnost tohoto podniku skončila v roce 1888. K nejvýznamnějším českým puškařům druhé poloviny 19. století pak patřili Jan Novotný (1839–1893) v Praze a Gustav Fükert (1844–1918) ve Vejpřtech. Obě firmy měly zákazníky mezi předními šlechtickými rodinami a mezi členy různých panovnických domů. K předním puškařům této doby patřili i František Faulner v Kolíně, Romuald Stříteský v Brně, Emil Eggerth v Písku, Peter Schenk v Mariánských Lázních a další.



Dům znojemského puškaře Vinzenze Wenzela na střeleckém terči z roku 1867

**P. T. slavným spolkům ostroštreleckým
a pánum střelcům do terče!**

K nastávající době střelení do terče
osmělně se
výtečné
švýcarské zadovky ku střelbě do terče
(Schweitzer Hinterladungs-Scheibenbüchsen)
odporučiti,
které při poslední střelecké slavnosti
ve Vídni,
svými účinky právě podivení vzbudily.
Poněvadž jsem zastupitelstvo dotýdných švýcarských
továrnických firem pro Čechy převzal, lze pušky tyto i
s nábojem, části jich, jakož i větší množství za původní
cenu na zakázku u mne obdržeti. Prál-li by si kdo
vzory viděti, jsem ochoten je vždy předložiti, jakož i
cenník zaslati a každému přání po podrobnějších
zprávách vyhověti.

A. V. Lebeda a synové,
výsadní dvorní továrna na zbraně, vév. brunšvického
dvorní továrna na zbroje.
Praha, Karlovo náměstí.

*Inzerce firmy Lebeda v časopise Žižka
v roce 1870*

C. k.  priv.

dílna na zbraně

J. WANGLER

— v Kutné Hoře —

nabízí ručnice soustavy Wanglerovy, u kterých při
pohodlném otervení vystřelená nábojnice sama vy-
padne, a sice u dvojky vždy jen nábojnice vystře-
lená. — Wanglerovka je patentována v Rakousku,
Belgii i Francii, každá ručnice je zkoušena e. k.
rakouským ústavem pro zkoušení zbraní, a e. k.
úřední známkou opatřena. Zároveň nabízí všechny
ostatní druhy zádovek, kapslovek, revolverů jakož
i správký zbraní co možná nejlepší a nejlevnější.

*Inzerce kutnohorské firmy Wangler z roku 1883.
Zbraně tohoto puškaře musely být zkoušeny
ve Ferlachu, protože jiná zkušebna zbraní tehdy
v Rakousku neexistovala*

Malé puškařské firmy však nemohly uspět v soutěži s velkými zbrojovkami, které v druhé polovině 19. století ovládly nejprve výrobu vojenských zbraní, a pak se zaměřily i na civilní trh. V oblasti vojenských zbraní skončily státní objednávky ve Vojprtech v šedesátých letech 19. století a místní firmy se pak staly pouze subdodavatelem velkých zbrojovek (především štyrské), omezily se na výrobu některých součástí zbraní a přeorientovaly se též na zbraně civilní. Menší puškaři začali zpočátku používat do svých zbraní hlavně dovážené převážně z Belgie, a nakonec se z výrobců změnili na firmy zajišťující prodej, opravy a individuální úpravy zbraní. Činnost cechů byla narušována již dříve a v padesátých letech 19. století byly zcela zrušeny. Mnozí vyučení puškaři se stali nadbytečnými, někteří emigrovali do USA, jiní odešli pracovat do štyrské zbrojovky a někteří se museli věnovat zcela jiné činnosti.

Charakter puškařské výroby se pronikavě změnil a uplatnit se mohl především konstruktér, za nímž stál podnik se silným kapitálem. Velké zbrojovky však v českých zemích nebyly. Ale spon zčásti se uplatnily vojenské konstrukce, jejichž autory byli Sylvestr Krnka (1825–1903) a jeho syn Karel Krnka (1858–1926) či Adolf Odkolek z Újezda (1854–1917). Za zmínku jistě stojí i to, že z pěti ředitelů štyrské zbrojovky v letech 1889–1918 pocházeli tři z našeho území: Karel Holub ze Stradonic, Antonín Špitálský z Třeboně a Josef Duffek z Polné. O významu, který si české země zachovávaly ve výrobě palných zbraní, svědčí i to, že mezi čtyřmi úředními zkušebnami palných zbraní, jež byly zřízeny v roce 1891, byly dvě na našem území: v Praze a ve Vojprtech. (Dvě zbývající byly ve Vídni a ve Ferlachu.)

zbraní. Složitý vývoj v následujících desetiletích byl již popsán v jiných publikacích a leží mimo rámec této práce. Přestože na český zbrojní průmysl v minulých desetiletích působily různé nepříznivé vlivy, uchoval si mezi světovými výrobci ručních palných zbraní dodnes důstojné místo. Po změně poměrů v roce 1989 a po rozdělení Československa vedle velkých zbrojovek uplatňujících se úspěšně i v zahraničí (především Česká zbrojovka a firma Sellier a Bellot) vznikla v České republice řada menších zbrojních firem navazujících na tradice zbrojní výroby na našem území.



V publikaci vydané v roce 1902 Karel Krnka jako první určil a rozřídil jednotlivé typy samočinných zbraní